

Introductie van *Stille waters*

Ik ben geboren en opgegroeid
in de zogeheten groenenhoek.

Ward Ruyslinck, 1987

Ik ben geboren en opgegroeid in een wijk van Berchem (de zogeheten groenenhoek) die naar het puin van de eerste wereldoorlog stonk, en nog steeds stinkt. De meeste straatnamen herinneren aan de 'grande guerre de papa', aan de verwoeste IJzerdorpen: Diksmuidelaan, Bikschotelaan, Langemarkstraat, Kortemarkstraat, Houthemstraat, Pervijzestraat, Ploegsteertplein Er waren maar enkele uitzonderingen op de regel en die droegen, merkwaardig genoeg de naam van edelstenen: de Amethyststraat, de Smaragdstraat, de Topaasstraat en de Saffierstraat, waar ik woonde. Dat deel van de Saffierstraat waar ik het levenslicht zag, was vlak bij het vliegveld van Deurne gelegen op

nauwelijks 500 meter er vandaan, en daar maakte ik dan ook, als het ware vanop de eerste rij, de ouverture tot de tweede wereldoorlog mee: het vliegveld was namelijk op 10 mei 1940 één van de doelwitten van de Duitse luchtmacht. Ik mag dus wel zeggen dat ik al heel vroeg geestelijk was voorbereid op oorlogsgeweld.

Maar ook de edelstenen speelden, en niet alleen in de straatnamen, een rol in mijn prille jeugd: mijn moeder was een zuivere briljant en mijn vader een ruwe diamant. Wie van mij een ontluisterend ouderbeeld verwacht komt bedrogen uit. In *De uilen van Minerva* heb ik er al de aandacht op gevestigd, dat 'ik nog net niet tot de ondankbare generatie behoor'. Ik heb ook geen redenen tot ondankbaarheid. Mijn jeugd is niet vergiftigd door 'vermaledijde vaders' of 'hysterische moeders'. Ondanks alle indoctrinatie, hypocrisie, taboes en blinde vooroordelen, die nu eenmaal tot het conformistische waardensysteem van de vooroorlogse generaties behoorden, koester ik een dankbare herinnering aan de geborgenheid, de nestwarmte en de mogelijkheden tot zelfontplooiing die ik in het ouderlijk huis heb genoten. Het eerste hoofdstuk van mijn nieuwe roman *Stille waters*, waartoe deze beschouwingen een aanloop zijn, heet dan ook toepasselijk 'Verwende kinderen'. Mijn broer en ik waren inderdaad verwende kinderen, die leerden wat schuld en schaamte en gehoorzaamheid was, maar ook wat innigheid en medeleven was, en blijdschap om een paar houten stelten of een uitstapje naar de bossen van Bouwel. Dit soort gevoelens, waarover je vandaag alleen nog met schroom en ook met enig wantrouwen durft te praten, wortelt in een levensbeschouwing en een zedelijk normbesef die kenmerkend zijn voor de vooroorlogse samenleving. De tweede wereldoorlog en de nieuwe beschaving die zich post bellum heeft ontwikkeld, hebben niet alleen de stoffelijke wereld om ons heen, de maatschappelijke realiteit ingrijpend veranderd,

Ward Ruyslinck *Stille waters* Roman

maar ook de filosofie, de gevoelscode, het zedelijk gedrag, de menselijke verhoudingen, de werkelijkheidservaringen en de taal. Zoals Stefan Zweig in *De wereld van gisteren* constateert: 'Tussen ons heden, ons gisteren en eergisteren zijn alle bruggen afgebroken'.

Het is dat wat mij altijd heeft gefascineerd en wat indirect, als een onderliggende emotie, tot uiting komt in *Stille waters*: de bevreemdende vaststelling dat ik, zoals al mijn leeftijdgenoten, in twee totaal verschillende tijdperken heb geleefd, het vooroorlogse en naoorlogse, en dat die scheur in mijn bestaan mij psychisch, moreel en intellectueel heeft getekend. Ik heb wel eens het gevoel dat het kind en de volwassene in mij aan elkaar zijn gelijmd met slechte oorlogslim, en dat ik ieder ogenblik weer uit elkaar kan vallen. Ik zou bijna durven zeggen: ik ben twee mensen, de een blaast op een gekloofd rietje en trapt zijn autopod (wat wij illo tempore een 'trotinette' noemden) en de ander scheurt in zijn Toyota ijlings naar nergens. Dit dualisme is waarschijnlijk de tragedie van allen die als kind naar de voetstappen van de lantarenaanstecker in de stille, altijd verkeersvrije straat hebben geluisterd en die als volwassene met het gebrul van de Jumbojet, de verkeersfiles, de zure regen en de dodelijke dreiging van Tsjernobyl hebben leren leven. Het is de tragedie van wie, om het met Henriëtte Roland Holst te zeggen, 'op de kentering der tijden zijn geboren'. Overigens niet alleen de oorlog '40-'45 heeft een volkomen nieuw maatschappijbeeld ingeluid, ook de eerste wereldoorlog moet, als je de Engelse historica Barbara Tuchman mag geloven, worden gezien als het bloedig voorspel tot een ingrijpende maatschappelijke omwenteling. 'Deze oorlog', schrijft zij in de inleiding tot haar boek *The proud tower*, 'heeft een fysieke zowel als een psychologische kloof geslagen tussen twee tijdperken.'

Wat mij persoonlijk heeft bewogen tot het schrijven van *Stille waters* is de herinnering aan een werkelijkheid die, hoewel ze versmald was door gezagsprincipes, voorschriften en taboes, het individu, en vooral de verticale mens, de nodige ruimte liet voor zijn expansie – de herinnering ook aan een samenleving die doortrokken was van sentiment, echt en vals sentiment, en die een morele rechtvaardiging voor dit sentiment vond in begrippen als schoonheid, fatsoen, vaderlandsliefde en de vreugden van het gezinsleven. Ik geloof niet dat die samenleving mooier of beter was dan de onze, en het zou ook dom zijn dat te denken. De Nederlandse socioloog Abram de Swaan heeft ongetwijfeld gelijk wanneer hij zegt dat 'de waarneming dat de tijden slechter, de kinderen dommer en de minderen brutaler worden al sinds duizenden jaren niets anders betekent dan dat de spreker ouder geworden is dan hij was'. Maar de vooroorlogse samenleving – en ik heb het dan in het bijzonder over de mij vertrouwde jaren '35-'40 – was wel minder veeleisend, minder ingewikkeld, minder uitdagend. Ze was minder veeleisend omdat ze de zebrapaden, de databanken, de rijbewijzen, de bloedproeven en de genadeloze concurrentiestrijd nog niet hadden uitgevonden en het individu dus een grotere vrijheid kon toestaan. Ze was minder ingewikkeld omdat ze nog geen artsenstakingen, geen parkeerproblemen, geen boterbergen en melkplassen, geen theatersubsidies en geen spitsuurfiles kende. Ze was ook minder uitdagend omdat ze de publiciteit en de manipulatietechnieken nog niet tot wetenschappen had verheven en omdat ze haar seksuele moraal nog niet had losgekoppeld van de christelijke beginselen.

In *Stille waters* heb ik het tijdperk, waarin het radiojournaal nog het gesproken dagblad heette en de reis naar de maan nog een fantasie van Jules Verne was, herbeleefd door de ogen

van het gesloten, kwetsbare jongetje dat ik toen was. In een elftal uitvoerige taferelen heb ik geprobeerd met een eigen kinderlijke logica en gemoedservaring de herinnering op te roepen aan al wat me op die ontvankelijke leeftijd heeft bewogen en beïnvloed. Het ligt voor de hand dat die herinneringen voornamelijk een anekdotisch karakter hebben, omdat in de enge, besloten wereld van een jongetje van 7 of 8 jaar aan de onenigheden met de vijf jaar oudere broer, de eerste kalverliefde en de eerste schuchtere pogingen tot zelfexpressie door middel van de muziek en het geschreven woord veel meer belang wordt gehecht dan aan de historische en sociale gebeurtenissen. De Abessijnse oorlog, de Spaanse burgeroorlog, de opkomst van het nazisme in Duitsland en van het rexisme in Vlaanderen, de tragische dood van koningin Astrid, de ramp met het luchtschip ‘Hindenburg’, de economische crisis en de toenemende werkloosheid beroeren nauwelijks de verbeelding van een kind en zijn in dit boek dan ook alleen maar aanwezig als een achtergrondgebeuren, als echo’s uit de opgewonden gesprekken van de volwassenen.

Zo dadelijk zal ik een fragment uit *Stille waters* voorlezen dat naar mijn gevoel vrij goed de betekenis van het vers van Du Perron illustreert dat ik als motto vooraan in het boek heb opgenomen. Ik heb alleen het eerste kwatrijn geciteerd, maar ik vind het zo’n prachtig gedicht (‘Het kind dat wij waren’ heet het) dat ik het toch graag even in zijn geheel zou willen voorlezen.

Wij leven ’t heerlijkst in ons vèrst verleden:
de rand van het domein van ons geheugen,
de leugen van de kindertijd, de leugen
van wat wij zouden doen en nimmer deden.

Tijd van tinnen soldaatjes en gebeden,
van moeders nachtzoen en parfums in vleugen,
zuiverste bron van weemoed en verheugen
verwondering en teêrste vriendelijkheden

Het is het liefst portret aan onze wanden,
dit kind in diepe schoot of wijde handen,
met reeds die donkre blik van vreemd wantrouwen.
’t Eenzame, kleine kind, zelf langverdwenen
dat wij zo fel en reedloos soms bewenen,
tussen de dode heren en mevrouwen.

Vervolgens maakte Ruyslinck een sprong naar zijn vèrst verleden, de rand van het domein van zijn geheugen, en las voor uit *Stille waters* over het kind in het jaar 1935.